

Kortere anmeldelser

ALMINDELIG HISTORIE

ALEX WITTENDORFF: Rejsen mod virkeligheden. Den europæiske forestillingsverden fra reformationen til nutiden. København, Aschehoug, u.å. (1986). 79 s. Ill. 67 kr.

Det kunne have været spændende at forsøge at formidle nogle af den mentalitetshistoriske forsknings perspektiver og resultater til et bredere publikum. Udfordringen ville for det første bestå i at fremstille anderledes måder at tænke på, anderledes mentaliteter, uden at de blot kommer til at fremstå som mærkværdige, fejlagtige, misforståede, omvendte og forkerte opfattelser af verden. For det andet skulle man så vise, at de implicite, ofte ubevidste og latente kategoriseringer, antagelser og vurderinger, der ligger til grund for en anderledes mentalitet, ikke sådan uden videre kan aflæses af kildernes eksplicite udsagn, men skal graves frem gennem en særlig opmærksom og omhyggelige granskning af ofte utraditionelle kilder. Det der til andre tider var selvfølgeligheder, men ikke er det for os, er jo netop ikke det, som folk i disse andre tider selv nødvendigvis råbte særlig højt om, men tværtimod ofte det, som de mere eller mindre stiltiende tog som givet.

Alex Wittendorff gør i sin lille bog, der først og fremmest er beregnet til elever på gymnasier og HF, ikke meget for at leve op til disse krav som jo også er vanskelige at indfri. I stedet får vi snarere en idehistorisk eller ideologihistorisk fremstilling af virkelighedsopfattelsens udvikling fra middelalderen til i dag.

Den gamle, middelalderlige verdensopfattelse skildres i et første kapitel, der med en for en historiker bemærkelsesværdig, for en mentalitetshistoriker mærkværdig skråsikkerhed fastslår, at kirkens og de herskendes verdensbillede sådan som det kendes fra de officielle skriftlige kilder skulle have været fælles for alle, også for dem der i kilderne notorisk ikke selv er kommet til orde. Kendskabet til for eksempel Le Roy Ladurie's »Montaillou«, som Wittendorff selv henviser til, eller til en anden mentalitetshistorisk klassiker som Carlo Ginzburg's »Osten og ormene«, burde have forhindret Wittendorff i at tegne et så monolitisk billede af middelalderens omverdenstolkninger. Wittendorff er tydeligvis langt mere inspireret af forrige generationers mere evolutionistiske mentalitetshistorie som den for eksempel er kommet til udtryk i Lucien Fèbvre's rekonstruktion af Rabelais' og hans tids »outillage mentale«. Den nyere mentalitetshistories perspektiver har i hvert fald ikke præget fremstillingen.

Langt mere nuanceret er afsnittet om reformationen i Tyskland og Danmark, hvor forfatteren eksemplarisk gør rede for samspillet mellem sociale, politiske og ideologiske forhold og faktorer. Men skildringen af krise og sammenbrud i det gamle verdensbillede tager dog farve af de foregående afsnits forenklinger.

Derefter, i de følgende afsnit om »den nye virkelighed« efter reformationen frem til i dag, går det stærkt: Nogle linier om industrialiseringen, en hastig gennemgang af naturvidenskabelige landvindinger og deres betydning for vores

verdensopfattelse, af Kopernikus, Tyge Brahe, Kepler, Galilei og Darwin, leder frem til nogle uddrag af Martin Andersen Nexø's erindringer om sammenstødet mellem det gamle religiøse og det nye naturvidenskabelige verdensbillede som Nexø oplevede det på højskolen i begyndelsen af vort århundrede.

Den gamle verdensopfattelse var således dybt religiøs, funderet i Biblen og uløseligt knyttet til forestillingerne om djævelens mangfoldige virksomhed og desuden magisk, bundet til alskens forestillinger om nisser, genfærd, dæmoner og spøgelse. Den nye bygger på videnskaben, naturvidenskaben først og fremmest, og dens landvindinger sådan som de opremses i de sidste kapitler af bogen.

Men udover disse to virkelighedsopfattelser henviser Wittendorff også, især i bogens afslutning og i mange af illustrationerne, til en tredje virkelighed, en dybdepsykologisk virkelighed af arketyperiske forestillinger og visioner, der kommer til udtryk både i f.eks. malerkunsten, middelalderens kalkmalerier, reformationstidens flyveblade og vore dages reklamer. Ifølge Wittendorff handler mentalitetshistorien også om denne tredje virkelighed, »menneskets indre virkelighed, dets bevidsthed, mentalitet, underbevidsthed, psyke, sjæl, drifter og hvad vi ellers kan diske op med for tiden af begreber for den slags« (s. 75), men det fremgår ikke af bogen, om denne ikke særlig veldefinerede virkelighed egentlig overhovedet har en historie og i givet fald hvordan vi skulle forholde os til den.

Bogens titel, »Rejsen mod virkeligheden«, kan forstås på flere måder: enten antyder den, som undertitlen »Den europæiske forestillingsverden fra reformationen til nutiden« lægger op til, at historien selv som en rejse skulle have bevæget sig fra religion, magi og overtro via reformationen mod virkeligheden og den sande erkendelse. Eller også sigter Wittendorff på rejsen mod den tredje, den indre, dybdepsykologiske virkelighed hinsides både den gamle, religiøse, og den nye, naturvidenskabelige og teknokratiske verdensopfattelse sådan som man kan få indtryk af i bogens afslutning. I første fald vidner titlen om en fatal mangel på sympati og forståelse for mentalitetshistorikerens intentioner om at nå frem til en mere nuanceret, mindre anakronistisk og etnocentrisk forståelse af fortidens forestillingsverdener. I sidste fald – og sådan vil forfatteren selv i hvert fald opfatte sin egen rejse – lover titlen til gengæld langt mere end hvad bogen kan holde: de arketyperiske, dybdepsykologiske sammenhænge, hvis store betydning for historien i det hele taget Wittendorff synes at være overbevist om, bliver først og fremmest behandlet mellem linierne og i underteksterne til illustrationer, for kun at blive behandlet en smule mere eksplicit i afslutningen. Bogen ville have vundet væsentligt, hvis forfatteren fra begyndelsen havde gjort alvor af det, som ifølge slutningskapitlet er hans egentlige anliggende.

Michael Harbsmeier

VERNER BRUHN, KNUD PRANGE, ERIC MOURIER: Vejledning i lokalhistorie. Fra plan til bog. Red. Verner Bruhn. DHF's håndbøger. Kbh., 1985.

Da Håndbog for danske lokalhistorikere med Johan Hvidtfeldt som redaktør og hovedforfatter sendtes på det historiske marked i begyndelsen af 1950'erne, var det i usædvanlig grad et pletsjud. For den fremvoksende lokalhistoriske bevægelse blev den noget i retning af en bibel, men i øvrigt udfyldte især dens leksikalske hoveddel et generelt behov, og bogen blev et standardværk for alle, der arbejdede